

ויחי

מז, כח

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

ויחי יעקב: למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אזינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. דבר אחר: שנקט לגלות את הקץ לצניו ונסתם ממנו.

יש לשאול: מדוע לא הביא רש"י את הפירוש השלישי שבמדרש כאן - "שסתם ממנו כל צרות שבעולם"? והרי פירוש זה מתאים יותר לתוכן הטוב והחיובי של המלים "ויפרו וירבו מאד" (סוף פרשת ויגש) ו"ויחי יעקב".

ויש לומר:

מסתבר ש"סתימה" בתחלת סדרה מרמזת לדבר הקשור לתוכן הכללי של הסדרה, לא לתוכן המלים שלפני הסתימה ושלאחריה. ומכיון שנושא פרשתנו הוא פטירתו של יעקב, מובן שהסתימה מורה על מאורע הקשור לענין זה. לכן אינו מביא את הפירוש "שסתם ממנו כל צרות שבעולם", שהרי (א) זה הי' שבע עשרה שנה לפני פטירתו של יעקב, (ב) ענין זה מורה על תכלית ושליומות חיותו של יעקב.

הצורך בשני פירושים

הקושי בפירוש הראשון: מזה שהסתימה היא אצל המלים "ויחי יעקב", ורוב הסדרה עוסקת בדברים שאירעו בחייו של יעקב, משמע שהסתימה רומזת לדבר שאירע בחיי יעקב.

הקושי בפירוש השני: א. הסתימה היא בתחלתה של סדרה שתוכנה פטירת יעקב. לכן חוזר לפירוש הראשון, כי המאורע שבפירוש זה קשור קשר ישיר לפטירת יעקב (הפטירה גרמה לסתימת עיניהם ולבם של ישראל). ב. הפרשה "ויקרא יעקב אל בניו" (להלן מט, א), שבו נאמר שיעקב ביקש לגלות את הקץ, היתה צריכה להיות סתומה (לפחות סתומה בהפסק ט' אותיות), לא פתוחה לגמרי.

לשון חכמים

במדרש רבה נאמר: "למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה, אלא, כיון שנפטר יעקב אבינו התחילה שעבוד מצרים על ישראל. דבר אחר: מפני שביקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתם ממנו". ואילו רש"י

א. משמיט "מכל הפרשיות של תורה" (אף שזהו היסוד לקושייתו).

ב. מוסיף "נסתמו עיניהם ולבם של ישראל".

ג. מוסיף "מצרת השעבוד".

ד. מוסיף "לגלות את הקץ לבניו".

וטעמו ונימוקו עמו:

א. בפרשתנו אין הכרח שהתלמיד יודע אודות כל פרשיות התורה, שהרי לא למד אלא חומש אחד. וגם: אין רש"י צריך להודיע שכל פרשיות התורה אינן סתומות, כי מובן מאליו שבין סדרה לסדרה צריך להיות ריווח מיוחד. ועל אתר קשה מדוע פרשה זו סתומה.

ב. "נסתמו עיניהם ולבם" - בזה מודגש הקשר לסתימת הסדרה.

ג. גם בהיותם בארץ פלישתים ובארץ כנען היו משועבדים למלכי ארצות אלו. יתר על כן - רש"י כתב לעיל (מקץ מב, ב) שנשתעבדו רד"ו שנה. לכן הוצרך להוסיף "מצרת השעבוד".

ד. מפורש להלן (מט, א) "ויקרא יעקב אל בניו גו' ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (בקש לגלות את הקץ, רש"י).

יינה של תורה

בשעה שנסתלק יעקב מן העולם לא נפסק חיותו ופעלו הרוחנית, שכן בניו הצדיקים המשיכו את דרכו. הרי שדוקא לאחר פטירתו של יעקב הוכח שחיייו היו חיים אמיתיים, חיים שאין להם הפסק. ובלשון רז"ל (תענית ה, ב): "מה זרעו בחיים אף הוא בחיים". זהו גם החסבר לכך שפרשתנו נקראת בשם "ויחי", אף שנושא הפרשה הוא פטירת יעקב.

וענין זה נרמז ברש"י:

בשעה שבני ישראל מקיימים תורה ומצוות במצב של "צרת השעבוד" (בזמן הגלות), ואפילו בתקופה של "סתימת הקץ" (גלות כזו שלא מובן כלל בשכל כיצד אפשר להגאל ממנה) - הרי זה מגלה ומוכיח ש"זרעו בחיים", ולכן "אף הוא בחיים" ("ויחי יעקב").

לכן השמיט רש"י את הפירוש "שסתם ממנו כל צרות שבעולם" (ראה לעיל), כי קיום המצוות במצב מאושר כזה אינו מוכיח על כך ש"זרעו בחיים" בחיים כזה שאין לו הפסק.

שם: שכיון שנפטר יעקב חזינו נסתמו עיניהם ולנס של ישראל מנרת השעבוד שהתחילו לשעבדם

צריך ביאור:

א. איך אפשר לומר שהשעבוד התחיל עם פטירת יעקב, והרי רש"י כותב להלן (וארא ו, טז) ש"כל זמן שאחד מן השבטים קיים לא הי' שעבוד", ובעת פטירת יעקב הי' יוסף - השליט בכל ארץ מצרים - חי.

(ראה רא"ם, שיוסף חי נ"ד שנה אחרי פטירת יעקב. ועל אחת כמה וכמה שאר השבטים, שהאריכו ימים יותר מיוסף (ראה סוטה יג, ב), עד לוי, שהאריך ימים יותר מכולם (רש"י וארא שם)).

ב. "נסתמו עיניהם" - הרי צער השעבוד נרגש בלב, לא בעינים.

ויש לומר:

בסיום פרשתנו נאמר (נ, טו) "וידאו אחי יוסף כי מת אביהם", ורש"י מפרש "מהו ויראו, הכירו במיתתם אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף, והי' מקרבן בשביל כבוד אביהם, ומשמת יעקב לא קרבן". הרי שפטירתו של יעקב גרמה לניתוק מסויים בין יוסף לאחיו. ומזה מובן (במכל שכן וקל וחומר) שחל שינוי ביחסם של המצריים לבני ישראל: כל עוד שהי' יעקב חי נהגו בו המצריים כבוד, שכן בזכותו כלה הרעב (רש"י להלן ג, ג), וכתוצאה מכך נזהרו גם בכבודם של בניו ומשפחותיהם; ואילו לאחר פטירתו נשתנה יחס זה.

ומצב זה התפרש אצל בני ישראל כ"צרת השעבוד שהתחילו לשעבדם". כלומר: אף שבפועל לא הי' שעבוד - שנרגש מיד ברגש הלב - "נסתמו עיניהם... מצרת השעבוד", היינו שראו בשינוי היחס של המצריים נסיון של השתלטות ושעבוד. והיות שנשתנה גם יחסו של יוסף אליהם, חששו אולי הסיר את חסותו מעליהם. וראי' זו פעלה גם על הלב (ראה רש"י שלח טו, לט), שהרגישו כאילו התחיל השעבוד.

(ולפי זה נמצא, שגם השעבוד "בפה רך" או בשכר (ראה מפרשי רש"י) לא התחיל בסמיכות ממש לפטירת יעקב, אלא במשך השנים שלאחר זה. ומסתבר שהשעבוד לא התחיל עד לאחר פטירת יוסף).